

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VETERINARIYA VA CHORVACHILIKNI
RIVOJLANTIRISH QO'MITASI**

**SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI,
CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI NUKUS
FILIALI**

**"VETERINARIYA MEDITSINASI VA CHORVACHILIKDAGI DOLZARB
MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI" mavzusidagi xalqaro
ilmiy va ilmiy-texnik konferensiya materiallari**

TO'PLAMI

13-noyabr 2025-yil

СБОРНИК материалов

**международной научно и научно-технической конференции на тему
"АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЕТЕРИНАРНОЙ МЕДИЦИНЫ И
ЖИВОТНОВОДСТВА И ИХ РЕШЕНИЯ"**

13 ноября, 2025 г

**International scientific and scientific-technical conference
"ACTUAL PROBLEMS OF VETERINARY MEDICINE AND LIVESTOCK
AND THEIR SOLUTIONS"**

November 13, 2025

NUKUS-2025

“Veterinariya meditsinasi va chorvachilikdagi dolzarb muammolar va ularning yechimlari”
Xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik konferensiyasi materiallari [Matn]: to‘plam / Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali. – Nukus: “Golden Print Nukus” nashriyoti, 2025. – 389 b.

Anjuman tashkiliy qo‘mitasi

Tashkiliy qo‘mita raisi: Esimbetov Adilbay Tlepovich, b.f.d., professor;

Tashkiliy qo‘mita raisi muovini: Avezimbetov Shavkat Dosumbetovich, v.f.n.;

Tashkiliy qo‘mita kotibi: Rozumbetov Kenjabek Umar og‘li, b.f.f.d.;

D. Bazarbayeva – “Veterinariya diagnostikasi va oziq-ovqat xavfsizligi” kafedrasida katta o‘qituvchisi, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

Tashkiliy qo‘mita a‘zolari:

Sh. Jabbarov – O‘zbekiston Respublikasi Veterinariya va chorvachilikni rivojlantirish qo‘mitasi boshqarmasi boshlig‘i o‘rinbosari, veterinariya fanlari doktori, professor.

X. Yunusov – Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti rektori, biologiya fanlari doktori, professor.

M. Y. Karpuxin – Ural davlat agrar universitetining ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, agrar fanlar doktori, dotsent (Rossiya Federatsiyasi)

N. G. Malkov – N. F. Vereshagin nomidagi Vologda davlat sutchilik akademiyasi rektori, texnika fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya Federatsiyasi)

A. Abdurasulov – Qirg‘iziston Respublikasi O‘sh davlat universiteti “Veterinariya meditsinasi va biotexnologiyasi” kafedrasida mudiri, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, professor. (Qirg‘iziston Respublikasi)

R. Miqtibayeva – Qozog‘iston milliy agrar tadqiqot universiteti “Mikrobiologiya va virusologiya” kafedrasida professori, veterinariya fanlari nomzodi. (Qozog‘iston Respublikasi)

S. Mirzakulov – Olmaota texnologiya universiteti “Oziq-ovqat mahsulotlari texnologiyasi” kafedrasida professori, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, dotsent. (Qozog‘iston Respublikasi)

Q. Atanazarov – O‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari, biologiya fanlari nomzodi, dotsent.

A. Mambetnazarov – Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagog kadrlarni tayyorlash bo‘limi boshlig‘i, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, dotsent.

A. Kaniyazov – “Veterinariya va zootexnologiya” fakulteti dekani, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

X. Mamatov – “Zootexnologiya” kafedrasida mudiri, qishloq xo‘jalik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

R. Turg‘anbayev – “Zootexnologiya” kafedrasida professori, agrar fanlar doktori

A. Kamalova – “Veterinariya meditsinasi va farmakologiyasi” kafedrasida mudiri, veterinariya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

P. Xojalepesov – “Iqtisodiyot va gumanitar fanlar” kafedrasida mudiri, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent.

R. Rzaev – “Veterinariya diagnostikasi va oziq-ovqat xavfsizligi” kafedrasida mudiri, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent.

Ushbu to‘plam O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 27-dekabrda 490-son buyrug‘i bilan oliy ta‘lim tashkilotlari hamda ilmiy tashkilotlarda 2025-yilda o‘tkaziladigan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy anjumanlar, simpoziumlar, seminarlar va boshqa ilmiy hamda ilmiy-texnik tadbirlar ro‘yxati 2-ilovasiga muvofiq tasdiqlangan – 2025-yilda xalqaro miqyosida o‘tkaziladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar rejasi asosida Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filialida 2025-yil 13-noyabr kuni – **“Veterinariya meditsinasi va chorvachilikdagi dolzarb muammolar va ularning yechimlari”** mavzusida o‘tkazilgan Xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik konferensiyasi materiallari asosida tuzilgan.

Konferensiyada, veterinariya sohasida faoliyat olib borayotgan universitet va filialarning professor-o‘qituvchilari, ilmiy markazlarning va insitutlarning ilmiy xodimlari, doktorantlar, magistrantlar, iqtidorli yosh tadqiqotchilarning ilmiy-tadqiqot ishlariga bag‘ishlangan maqolalar o‘rin olgan

To‘plamga kiritilgan maqolalar materiallarining to‘g‘riligi va haqqoniyligiga mualliflar mas‘ul hisoblanadi.

© Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali, 2025

© “Golden Print Nukus” nashriyoti, 2025

7. Хакимов З., Уринов У., Саидова М., Нарманов О., Эрназаров Д., Ходжаева З., ... и Очилов Ю. (2025). Биоразнообразие насекомых в Узбекистане: от обширных степей до берегов Каспия – краеугольный камень евразийских экосистем. *Каспийский журнал экологических наук*, 23 (4), 1101-1105.
8. Ниязов Х., Эрназаров Д., Аvezимбетов С., Реджепбаев Дж. С. и Шакилов У. (2025). Различные методы лечения искусственного гнойно-некротического процесса у кроликов. В *BIO Web of Conferences* (том 181, стр. 01007). ЭДП наук.
9. Ernazarov, D. A. (2024, October). The Effect of 10% Blood Herb (Chistotel)(Chelidoni Herba) Ointment and 10% Aloe Extract Ointment on the Inflammation Process. In *International Congress on Biological, Physical And Chemical Studies (ITALY)* (Vol. 5, pp. 69-73).

QORAMOLLAR TELYAZIOZI

(Adabiyot ma'lumotlari tahlili)

Ismoilov A.Sh., Tajimuratov K.O.

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti
Nukus filiali*

Kirish. Telyazioz - zoonoz (insonga ham yuqishi mumkin) tabiatga ega bo'lgan nematodoz kasallik bo'lib, ko'zning shilliq pardasi yallig'lanishi (kon'yunktivit), ko'z yoshining oqishi, ko'z soqqasining quruqligi, shaffofligi yo'qolishi va yaralanishi bilan namoyon bo'ladi. Bu holat hayvonlarda holsizlik, mahsuldorlikning pasayishi, hatto ko'rish qobiliyatining yo'qolishiga olib keladi.

Yirik shoxli mollarning parazitlar kasalliklari ayniqsa sanoat turidagi xo'jaliklarga juda katta iqtisodiy zarar yetkazadi. Bu borada yetakchi etiologik rolni *Spirurata* turkumiga mansub bo'lgan nematodalar o'ynaydi. Ular orasida alohida o'rin tutadigan kasallik — telyazioz bo'lib, uning qo'zg'atuvchilari rivojlanishida oraliq xo'jayinlar ishtirok etadi.

Ushbu gelmintozlarga qarshi kurashning eng samarali usuli — bu profilaktika bo'lib, u epizootik vaziyatni chuqur o'rganishga asoslanadi. Bu holat esa o'z navbatida tabiiy-iqlimiy sharoitlarga bog'liq.

Telyaziozning oraliq xo'jayinlariga qarshi kurash doimiy ravishda profilaktik va yo'q qilish choralari orqali olib borilishi lozim. Har xil turdagi hayvonlarga moyil pashshalarning sonini tartibga solishda bu choralar har xil darajada ahamiyatga ega. Masalan, profilaktik tadbirlar pashshalar bilan kurashishda yopiq binolarda eng yuqori samaradorlikka ega bo'lsa, yo'q qilish choralari yaylovlarda samaraliroq bo'ladi.

Mamlakatda chorvachilikni tez sur'atlar bilan rivojlantirish maqsadida, chet eldan naslli sigirlar olib kirilishi qisqa muddat ichida nafaqat qoramol bosh sonini tiklashga, balki ularning genetik sifatini yaxshilashga ham imkon berdi. Biroq, yangi sharoitlarga tushgan hayvonlar bu o'zgarishlarga juda sezgir bo'lib, turli kasalliklarga nisbatan ko'proq moyil bo'lib qolishdi.

Hayvonlarning genetik salohiyatini saqlab qolish, qishloq xo'jalik ishlab chiqarishining iqtisodiy ko'rsatkichlarini oshirish maqsadida, hududdagi iqlim xususiyatlari va invazion kasalliklar bo'yicha noqulay epidemiologik vaziyatni inobatga olgan holda, parazitlarga qarshi chora-tadbirlarning integratsiyalashgan tizimi ishlab chiqildi. Ushbu tizim ayniqsa go'sht yo'nalishidagi qoramolchilikda maksimal natijalarga erishish imkonini berdi.

Hududda uchraydigan parazitlar kasalliklar turli guruhlariga mansub bo'lsa-da, ularning orasida asosiy o'rinni gelmintozlar egallaydi. Bu guruh vakillaridan biri — yirik qoramollarda uchraydigan telyazioz kasalligidir.

Telyazioz kasalligiga qarshi davolash choralari ko'rilmasa, qoramollarning go'sht va sut mahsuldorligi keskin kamayadi. Kasallikka chalingan hayvonlar uzoq vaqtga qadar yarim ko'r

holatga tushib qoladi. Yosh hayvonlar o'sish va rivojlanishda orqada qoladi. Kasallik asoratlari natijasida qimmatbaho hayvonlar ko'r bo'lib qoladi va natijada nasldan chiqarilib, yo'q qilinadi.

Kasallikning klinik belgilari iyun oyining oxiri – iyul boshlarida namoyon bo'la boshlaydi va avgust–sentyabr oylarida eng yuqori cho'qqisiga yetadi. Kasallik uch bosqichda kechadi.

Kasallikning birinchi bosqichida ko'zning ichki burchagidan yengil yosh oqishi va kon'yunktivaning biroz qizarishi (giperemiya) kuzatiladi, u burmali shaklga kiradi. Qovoqlar shishadi, yorug'likdan qo'rqish natijasida ko'z yorig'i torayadi. Ko'z sohasini paypaslaganda mahalliy haroratning oshganligi seziladi. Teliazyalar ajratadigan toksinlar ko'z shikastlanishini kuchaytiradi. Jarayon keskin kechganda 3-5 kun ichida klinik belgilar kuchayadi va kasallikning ikkinchi bosqichi boshlanadi.

Bu bosqichda qovoqlar va kon'yunktivaning shishi kuchayadi, seroz-shilimshiq ajralmalar kuchayib, ikkilamchi mikroflora ishtirokida seroz-yiringli tus oladi. Ko'z sezuvchanligi ancha ortadi. Kon'yunktiva kuchli shishgan, yog'dek yaltiraydi. Ajralmalar kipriklar va oqim yo'nalishidagi junlarni bir-biriga yopishtiradi. Qovoq terisi va pastki sohalarda yallig'lanish rivojlanadi. Bu yallig'lanish epiteliy to'qimasining ajralishi va jun to'kilishi bilan kechadi. Bu bosqichda hayvonning umumiy holati yomonlashadi, ishtahasi pasayadi, chaynash harakatlari sust bo'ladi.

Ikkinchi bosqich, birinchi bosqich singari, kasallik surunkali kechganda uzoq vaqt davom etishi mumkin, klinik belgilar deyarli o'zgarmasdan qoladi. Ammo davolash choralarinig qo'llanilishi bilan kasallik orqaga chekinadi.

Uchinchi bosqich kasallik belgilari yanada kuchayishi bilan xarakterlanadi. Ayniqsa, yorug'likdan qo'rqish keskin namoyon bo'ladi — bu ko'z yorig'ining spazmatik yopilishi bilan ifodalanadi.

Qovoq shishi yanada kuchayadi. Kuchli og'riq reaksiyasi kuzatiladi. Ko'z ichki burchagidan yiringli ajralma chiqadi. Kon'yunktiva shishgan, to'q sariq-qizil rangda, burmali holatda. Shox pardada xiralik rivojlanadi, u kulrang yoki oqish-kulrangga kiradi va o'z shaklini yo'qotadi. Qorachiq markazida yara paydo bo'lishi mumkin, bu esa shox pardaning teshilib ketishiga, natijada rangli parda va linzaning chiqib ketishiga olib keladi. Ko'z qon tomirlari qon bilan to'lib ketgani sababli qizargan tusga kiradi. Ko'z olmasi ancha oldinga bo'rtib chiqadi.

Shox pardadagi nuqson hujayralarning o'z qobig'i proliferatsiyasi va gistiositlarning differensiyalanishi hamda qon tomirlar ishtirokida tiklanadi. Bunday proliferativ va ekssudativ jarayonlar natijasida hayvon ko'rish qobiliyatini butunlay yo'qotadi.

Telyazioz kasalligini davolashda makrosiklik laktonga asoslangan preparatlar faol qo'llaniladi, ularning vakili - ivermektin hisoblanadi. Ushbu faol modda quyidagi dorilarning tarkibiga kiradi: Ivomek, Baymek, Novomek, Iversekt va boshqalar.

Biroq, bu dorilar odatda hayvonga teri ostiga yoki mushakka yuboriladi. Bunday usullar kamchiliklarga ega: hayvonda og'riqli va yallig'lanishli reaksiya yuzaga keladi, bu esa qo'shimcha stress omiliga aylanishi mumkin. Shuningdek, bu usul immun tizimni 2-3 hafta davomida bostiradi. Bundan tashqari, makrolidlar sog'iladigan hayvonlarda qo'llash uchun taqiqlangan, ivermektin va boshqa avermektinlar tanadan chiqib ketishi uchun 30 kungacha vaqt kerak bo'ladi. Bu esa davolash jarayonining iqtisodiy samaradorligini pasaytiradi.

Shu sababli, teliazyozni davolashda makrosiklik laktonga asoslangan preparatlarni mahalliy (ko'zga surtiladigan yoki tomiziladigan) shaklda qo'llash masalasi dolzarbligicha qolmoqda.

Xulosa. Telyazioz – qoramollar sog'lig'i va mahsuldorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan jiddiy parazitar kasallikdir. Uni erta aniqlash va samarali davolash orqali ko'zning doimiy shikastlanishini oldini olish mumkin. Chorvachilikda ushbu kasallikning oldini olish choralariga qat'iy amal qilish iqtisodiy yo'qotishlarning oldini oladi. Kasallikni erta aniqlash va davolash choralarini qo'llash orqali uning chorvachilikka salbiy iqtisodiy ta'sirini kamaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Глазунова, Л.А. Разработка и усовершенствование методов терапии и профилактики телезиоза крупного рогатого скота в Северном Зауралье [Текст]: автореф. дис. докт.вет. наук /Л. А. Глазунова. – Санкт-Петербург: ФГБОУ ВО «Санкт-Петербургская государственная академия ветеринарной медицины», 2018. – С.19-24.
2. Глазунова, Л.А., Глазунов Ю.В. Фенологические особенности зоофильных мухпромежуточных хозяев телезий в Северном Зауралье [Текст] / Л. А. Глазунова, Ю. В. Глазунов // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. - 2017. - № 8 (154). - С. 155-160.
3. Колобкова Н.М., Аубакиров М.Ж., Еренко Е.Н., Сәкен Г.К. Мониторинг распространения цестодозов у овец и крупного рогатого скота в Костанайской области [Текст] / Н.М. Колобкова, М.Ж. Аубакиров, Е.Н. Еренко, Г.К. Сәкен// 3i: интеллект, идея, инновация. – Костанай. – КРУ им. А. Байтурсынова. – 2020. – №2. – С.36-41.
4. Прохорова, И.А., Дорожкин В.И. Эффективность гиподектина инъекционного для терапии телезиоза крупного рогатого скота [Текст] / И. А. Прохорова, В. И. Дорожкин// Российский журнал Проблемы ветеринарной санитарии, гигиены и экологии. – 2017. – № 2. – С. 98-103.
5. Arunachalam, K., Meenalochani V., Kannadhasan M.S. Occurrence of Bovine Thelaziosis in Dharmapuri District [Текст] / K. Arunachalam, V. Meenalochani, M. S. Kannadhasan// Indian Vet. J., December. – 2017. – V. 94 (12). – P 84.
6. Хакимов З., Уринов У., Саидова М., Нарманов О., Эрназаров Д., Ходжаева З., ... и Очилов Ю. (2025). Биоразнообразие насекомых в Узбекистане: от обширных степей до берегов Каспия – краеугольный камень евразийских экосистем. *Каспийский журнал экологических наук*, 23 (4), 1101-1105.
7. Ниязов Х., Эрназаров Д., Аvezимбетов С., Реджепбаев Дж. С. и Шакилов У. (2025). Различные методы лечения искусственного гнойно-некротического процесса у кроликов. В BIO Web of Conferences (том 181, стр. 01007). ЭДП наук.
8. Ernazarov, D. A. (2024, October). The Effect of 10% Blood Herb (Chistotel)(Chelidoi Herba) Ointment and 10% Aloe Extract Ointment on the Inflammation Process. In International Congress on Biological, Physical And Chemical Studies (ITALY) (Vol. 5, pp. 69-73).

САЗАН БАЛИГИНИНГ БОТРИОЦЕФАЛЁЗИ

**Жаксиликова Г.Қ.¹, Сарсенбаев И.Э.¹, Дилманова А.И.²,
Амангелдиев У.А.¹**

¹Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, chorvachilik va biotехнологиялар университети Нукус филиали

²Қорақалпоғистон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти

Ботриоцефалёз - бу балиқлар гельминтози бўлиб, ичакларнинг зарарланиши билан характерланади. Bothriosephalidae оиласига мансуб *Bothriosephalus opsariichthydis* Yamaguti, деб аталувчи лентасимон гельминт томонидан қўзғатилади. Касалликка сазан ва бошқа турдаги балиқлар мойил, бироқ сазан балиқларининг личинкалари кўпроқ сезувчан бўлиб, уларнинг зарарланиши айрим пайтларда 80—100% гача бориб етади, натижада балиқларнинг оммавий равишда нобуд бўлиши кузатилади.

Қўзғатувчи морфологияси ва биологияси. Касалликни асосий қўзғатувчиси Bothriosephalidae оиласига мансуб *Bothriosephalus opsariichthydis* Yamaguti, 1934 цестодалари ҳисобланади. Етук гельминтларнинг ўлчами ўзгариб туради, узунлиги 18 мм дан 280 мм гача, эни 1.5 дан 4.0 мм гача етиши кузатилади. Етилган цестодаларнинг ранги асосан оқ ёки сарғиш бўлиб, танаси узунчоқ, тасмасимон шаклда бўлади. Цестодаларнинг